

FENYVESI CSABA

A kriminalisztika XXI. századi világtendenciái

A kriminalisztika, mint a bűnüldözés egyetemes tudománya az elmúlt száz-húsz-százhetven évben alakította ki a saját módszertanát, eszköztárát. Jelen tanulmányunk azt vizsgálja, ragadja meg és értelmezi, hogy milyen jelenségek figyelhetők meg szerte a világban a kriminalisztika körében, melyek a legfontosabb folyamatai, tendenciái. Úgy véljük, ezek bemutatása és részletezése nem haszontalan a magyar jogalkalmazók, a hazai kriminalisták számára sem – a bűn elleni mindennapos küzdelemben.¹

Nézetünk szerint a következő fő kriminalisztikai tendenciákat jelölhetjük meg:

1. A krimináltechnika elsődlegessége (primátusa).
2. Minőségi specializálódás.
3. Minúcializálódás (mikroszkopizálódás, miniatürizálódás).
4. A múlt közeledése – a képek élesedése.
5. Expertizálódás.
6. Valószínűségiszint-erősödések.
7. Csapatmunka-dominancia.
8. Komputerezálódás (számítógépesítés).
9. Kiberfelderítés („digitkommandó”) előretérése.
10. Titkos eszközök és módszerek felértékelődése.
11. Nemzetköziesedés (internacionalizálódás).
12. Veszélyhelyzetek szaporodása.
13. Privatizálódás (magánosítás).

A krimináltechnika elsődlegessége (primátusa)

A tendenciák között is *első helyre* helyezzük a krimináltechnika primátusát, mivel úgy véljük, hogy még a kriminalisztika különös részébe tartozó, egyes

¹ Korábbi kutatásunkban utaltunk már néhány tendenciára ezek közül, a mostani jóval mélyebb és szélesebb kutatásunk nyomán azonban lényegesen bővítjük, tovább részletezzük, illetve újrafogalmazzuk a jelenlegi tendenciákat. Lásd a korábbirol Fenyvesi Csaba: A XXI. századi bűnüldözés-tudomány nemzetközi tendenciái. Magyar Tudomány, 2004/6., 757–765. o.

bűncselekmények speciális felderítési ajánlásairól szóló kriminálmetodikánál is a krimináltechnikai irányvonal erősödik, semmint a krimináltaktikai. Lévévén hogy maguk a bűncselekmény-elkövetési formák is sokszor technikai jellegűvé váltak és válnak (például bankkártyacsалások, gépmanipulációk, foglalkozási szabályszegések). A bűnüldözés-tudomány a bűnügyi tudományok rendszerében már gyökereitől, vagyis a XX. század elejétől különleges helyzetet foglal el. Egyfelől nagyon gyakorlatias, alkalmazásorientált tudomány, amelynek pontos terjedelme és tartalma az eltelt majd százhusz év alatt is folyamatosan vitatott, másfelől a tudományággal kapcsolatos tudásanyag növekvő mértékben és egyre nagyobb sebességgel változik. Ez a változás legfőképpen a természettudományi ismeretekre alapozódó krimináltechnika esetében szembetűnő és szinte mindennapos. Ilyen mérvű haladást, „forradalmat” és paradigmaváltás(oka)t – a főleg a társadalomtudomány eredményeire épülő krimináltaktikánál – nem érzékelhetünk, és az alaptudományok jellege miatt ez a jövőben sem várható. Mindamelllett itt kell megjegyeznünk azt a nemzetközileg is egyre inkább elfogadott jelenséget, hogy a krimináltaktikai módszerek segítségével produkált adatok bizonytalanabbá válnak, forrásuk, megszerzésük módja és valóságtartalmuk egyre inkább megkérdőjeleződik a büntetőeljárások során. Gondoljunk csak itt a legtöbb ajánlást tartalmazó kihallgatási módszertanra, illetve az ebből keletkező, erre épülő (ám kiváló) helyszíni kihallgatásra, netán a szembesítésre. Az Egyesült Államokból indult tendencia, hogy eleve megkérdőjelezhető a fogva tartott terhelt vallomásának értékelhetősége, tisztességes felhasználhatósága a büntetőeljárársban. Hasonló aggályokat vet fel a szabadlábban védekező, de különböző pszichikai (alkalmanként testi) befolyásolásnak kitétt terhelt vallomása, akinek még (általában a világban) igazmondási kötelezettsége sincs. Számos felmérés, illetve a gyakorlati tapasztalat bizonyítja, hogy a – szintén krimináltaktikai módszerekkel – kihallgatott, később felismerést végző, esetleg bizonyítási kísérletben, szembesítéseken is aktívan részt vevő tanúk (alkalmanként terhelttek), jó szándékuk ellenére tévednek, objektíve valótlanságokat állítanak. És akkor még nem beszéltünk az akaratlagosan hamisan vallók (tanúk és terhelttek egyaránt) nem elhanyagolható csoportjáról.

Ha folytatjuk a krimináltaktikai felhasználási ajánlások és alkalmazások áttekintését, akkor a teljes kör láttán egy újabb tendenciális jelenséget is felfedezhetünk. Nevezetesen, hogy java részük napjainkban már krimináltechnikai, de legalább technikai alapokra épül.

Elsőként kiemelhető, mint ahogyan az életben is általában elsőként történik meg, az alapos, szakmailag igényes, XXI. századi helyszíni szemle,

amelynek során a nyomok és (sokszor szabad szemmel nem látható, latens) anyagmaradványok felkutatása, rögzítése, biztosítása és vizsgálata széles körű technikai bázisra, eszközrendszerre és metódusra épül. Csakúgy, mint egy modern házkutatás, amelynek lefolytatásakor a legkorszerűbb keresőeszközök, technikai berendezések (detektorok, falon átlátó készülék, UV-lámpa, a virtuálishoz pedig számítógépek, kémprogramok stb.) állnak a gyakorta speciális tárgyat (aranyat, fémes elkövetési eszközt, kábítószer, uránt, hamis pénzt, digitális adatot stb.) vagy (szökésben levő, rejtőző) embert kereső bűnüldözők rendelkezésére. De ide sorolhatjuk a bizonyítási kísérleteket is; ezeknél a legfőbb kérdés mindig az eredeti, bűncselekménykori állapothoz legközelebb álló, optimális esetben azonos körülmények megteremtése. Ez alapvetően szintén technikai kérdés és csak erre épülhet valamiféle krimináltaktika. Még a napjainkban újdonságnak ható profilalkotási módszer (*crime profiling*) vagy a bűnelemzés (*crime-analysis*) mögött is hallatlan technikai apparátus rejlik az adatok rendszerezése, a komputerizált feldolgozás következtében.

Majdhogynem az marad igazán krimináltaktikai módszertan, ami – feltehetően – sohasem lesz felcserélhető technikával, legfeljebb segíthető (például számítógéppel), a nyomozás tervezése, szervezése, irányítása, az adatok rendszerezése, analízise és szintézise, végső soron a gondolkodás. Valamint, ami széppé, izgalmassá teszi a tudományág művelését, az intuíció, a bele- és megézés, a megsejtés misztikuma, a szenvedéllyel és emberi érzelmekkel, egyszerűen racionalitással is teli, sokszor a véletlent is kihasználó bűnüldözés.

A jelen századra egyértelművé vált, hogy a szervezett bűnözés a legnagyobb feladat a bűnüldözés számára. Területei szinte felölelik a mindennapi élet összes szektorát. Kiemelkedő helyet tölt be a kábítószer-, műkincs-, fegyver-, prostitúciós emberkereskedelemben, pénzmosásban, kalózkodásban, valamint a kiber- és terrorista (bűn)tettek végrehajtásában.² Megfigyelhető jelenség, hogy ezzel párhuzamosan a sértetti kör mintegy elszemélytelenedik, elmosódik az egész bolygóra kiterjedő hatalmas tömegben, ez csökkenti a krimináltaktikai elemek bevetésének lehetőségét. A szervezett elkövetés, mint ahogyan megnevezéséből is látható, jól szervezett, kimunkált, technikailag is erőteljesen támogatott, magas szintű. Ezzel szemben hatékony megelőzést, illetve felderítést is ugyancsak magas szintű technikai apparátus-

² Egyesek „krízisszituációnak” és egyúttal kihívásoknak nevezik a terrorista cselekedeteket a bűnüldözés szempontjából. Nedžad Korajlić – Nebojša Teofilović – Želimir Kešetović: Terrorist act as crisis situation – challenge for investigators. NBP Journal of Criminalistics and Law, Kriminalisticko-Policijska Akademia, Beograd, 2009, pp.123–133.

sal lehet folytatni, amelynek domináns része titkos eszközöket jelent. A műholdas követőrendszeren keresztül, az egész világot lehallgatni képes, épületeket, személyeket átvilágító és rögzítő készülékek mind technikai csúcsteljesítmények, amelyek nélkül nem lehet sikeres korunk bűnüldözése.

A bűnüldözés-tudomány eredményessége a tárgyalótermekben dől el, ott a végső „eredményhirdetés”. A tapasztalatok azt mutatják a civilizált világ minden pontján a „megvásárolható tanúk”, a tárgyi bizonyítékok, a nyomok és anyagmaradványok tudományos megalapozottságú hitelt érdemlősége a legfontosabb bizonyíték, a bűnüldözés „aduja”. (Jóval kisebb a hibaforrás aránya, mint a személyi bizonyítékú felismerésre bemutatásnak és vele szimbiózisban a tanúvallomásnak.) A tárgyi bizonyítékok pedig természettudományi ismeretekre, hallatlanul elmélyült és sebesen fejlődő tudásra, kutatási tapasztalatra, tudományos ismérvszisztemre épülnek. Amilyen mértékben fejlődnek a természettudományi „anyatudományok” (biológia, fizika, kémia, matematika, informatika, kibernetikai stb. és ezek alágai), olyan mértékben – némi, néhány éves, de mindenképpen egyre rövidülő késéssel átvéve – fejlődik (a legfőképpen) adaptáló tudományok körébe tartozó kriminalisztika is. Az is tapasztalati tény, hogy ilyen fejlődésre a természettudományok esetében számíthatunk, a társadalomtudomány terén vajmi kevésé.

Úgy tűnik, a terheltek is érzékelik az igazságszolgáltatás „szeizmográfját”, a nemzetközi tendenciát, mivel egyre inkább csak olyat ismernek el, illetve be, ami természettudományi tényekre épül, és amit krimináltechnikai szakértők közreműködésével tárnak eléjük, minden más (szubjektív) adat megkérdőjelezhető, vitatható, aggályos. A kutatási és tapasztalati tények azt sugallják, hogy nem is tévednek alapvetően.

Minőségi specializálódás

A bűnüldözés-tudomány elmúlt százhusz éve alatt annyi ismeret halmozódott fel, hogy egyáltalán nem túlzó állítás, hogy nincs olyan személy, aki ma minden alkalmazott krimináltechnikai és -taktikai metódust ismerne, vagy akár birtokolna. Ahogyan a szintén rohamosan fejlődő alkalmazott tudományban, az orvostudományban is fikció az „orvos” kifejezése, úgy a bűnüldözés-tudományban sincs polihisztor („allround”) szintű „kriminalista”. Legfeljebb egy-egy területre, egy-egy tudományos mezőre (sávra) rálátó, abban szakértőként részt vevő személyekről beszélhetünk. Ilyen „mezők” lehetnek a bűnüldözés-tudományban:

- a) *traszológián belül*: ujj-, tenyér-, tenyérél-, láb-, lábbeli-, ajak-, homlok-, fül-, fog-, fém-, fémbeütés-, közlekedésszköz-, egyéb eszköz-, keréknyom;
- b) *anyagmaradványok körében*: szag-, haj-, szőr-, textil-, vér- (szerológia), víz-zelet-, ondó-, izzadság-, nyál-, csont-, egyéb emberi anyagmaradványok, állati és növényi anyagmaradványok, festék, üveg, talaj, műanyag, fém, gyertya, por, kábítószer (már azon belül is alcsoportok – kábítószer-kémia), ásvány (*forensic geology*), egyéb szerves és szervetlen anyagok, bogár-rovar (*forensic entomology*), DNS-azonosítás;
- c) *egyéb krimináltechnikai metódus körében*: okmány-, (*questioned document*), pecsét-, bélyegző-, hologram-, írás-, gépírás-, aláírás-, nyomtatóírás-, festmény-, fegyver-, lőszer-, robbanószer-, tűzvizsgálat, hangazonosítás, személyazonosítás, poligráf, számítógép-azonosítás, számítógépnymotató-azonosítás, számítógépfeltörés-elhárítás, számítógépvírus-elhárítás, virtuális- és digitálisadat-gyűjtés, daktiloszkópia, fénykép- és videoazonosítás, tervezési-építési balesetek vizsgálata (*engineering failure*);
- d) *krimináltaktika körében*: nyomozás tervezés-szervezés-logisztika-menedzsment, helyszíni szemlézés, (földrajzi) bűnözés-elemzés (*crime analysis*), bűnelkövetői profilalkotás, (*criminal profiling*), viselkedéstudomány (*Behavioral Science Unit USA*), sértettgondozás (*forensic nursing*), kihallgatási taktika, köztük a kognitív interjú vagy az angol SAI-modell (*Self Administered Interview*).

A felsorolásból is kitűnik, hogy a megváltozott tudásmennyiség által kikényszerített specializálódás megy végbe, amelynek keretében a bűnüldözés-tudomány képviselői vagy a vizsgálat tárgya és/vagy módszere alapján néhány területen mozognak, kutatnak, adnak szakvéleményt. Minél magasabb szintűvé, minél elmélyültebbé válnak az adott részterület tudományos ismeretei, módszerei, annál inkább szűkül az egy személy által a század követelményeinek megfelelően, megbízhatóan művelhető egységek (sávok és mezők) száma, egyúttal annál magasabb szintűvé is válik egy-egy képviselő produktuma. A folyamat megállíthatatlanul a minimális egységsszám, az egy felé közelít. Egyre inkább csak igen szűk területen, azon belül azonban széles skálán és nagy precizitással képesek és alkalmasak a bűnüldözés-tudomány szakemberei biztos válaszokat nyújtani a kriminalisztikai fő kérdésekre.

Folyamatos minőségi képzésüket a világ legfejlettebb államaiban alapoktatásokat végző egyetemek (igazságügyi tudományos felsőoktatás), kutatólaboratóriumok, tudományos programok segítik. A bűnüldözés-tudományban

is jelentős eredményeket felmutató Amerikai Egyesült Államokban³ például több mint hatszáz igazságügyi intézet kínál forenzikus tudományos képzést, és több mint húsz egyetem, illetve főiskola pedig doktori (bachelor- vagy master- vagy PhD-) képzést.⁴ A tendenciát jól mutatja, hogy az 1980-as évektől kezdve – helyi egyetemi támogatottsággal – már amerikai középiskolákban is beindítottak forenzikus kurzusokat. Itt az első két évben általános biológiát, kémiát, fizikát, szerves kémiát, biokémiát, fizikai kémiát és matematikát, a második két évben bírósági eljárásjogot, műszaki tudományokat és kriminalisztikai ismereteket tanulnak. Az utolsó két félévben pedig szerológiát, ballisztikát, fényképzést, toxikológiát, fénymikroszkópos vizsgálatokat, üvegvizsgálatokat. A már végzetek posztgraduális képzésében szerepel az analitikai kémia, genetika, immunológia, igazságügyi orvostan, okmányvizsgálat, ujjnyomanalízis, a fénymikroszkópok több fajtájának kezelése, elektronmikroszkópia, eszköznyom-összehasonlítás, lövedékazonosítás, elemi szájak összehasonlító elemzése, optikai krisztallográfia (optikai ásványtan), fúziós (kvantitatív) mikroszkópia, gyűjtogatások vizsgálatának módszerei, fizikai bizonyítékok gyűjtése és elemzése, különböző anyagok (papír, festék, tinta, fa, pollen, föld stb.) azonosítása, igazságügyi elmeorvostan, poligráf technikák, hangazonosítás. Ezeket a tanulmányokat kiegészíti némi egyéni kutatómunka is, amelynek eredményeit gyakran szakdolgozatba foglalják. Ezek után következhetnek a felsőfokú képzések, majd a tudományos fokozatokhoz vezető kutatások.

Szinte bizonyossággal állíthatjuk, hogy az ilyen tematikájú, szerkezetű rendszeren nevelődött, és később szinte csak egy „mezőre” képzett szakemberek⁵ egyedi véleményei megbízhatóbbak, mint a korábbi „polihistoroké”.

³ Minden valószínűség szerint a következő évtizedben is a Amerikai Egyesült Államok marad a világ kutatás-fejlesztési (K+F), forenzikus nagyhatalma, miután 2010-ben is a GDP-je 2,8 százalékát, 343 milliárd dollárt fordított kutatásra, ami a globális összeg 33 százalékát tette ki. Egymaga közel annyit költött, mint a dinamikusan fejlődő ázsiai országok együttesen (37 százalék).

⁴ Kristen L. Treagar – Gloria Proni: A review of forensic science education programs in the United States: bachelor's and master's degrees. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 55, no. 6, 2010, pp. 1488–1493.

⁵ Az amerikai kriminalisztikai felsőoktatási programban a következő új keletű egyetemi szintű kutatási munkák és eredmények születtek már 1988-ig – nem kimerítő jelleggel: a Michigani Állami Egyetemen a d-kokain, l-kokaintól való megkülönböztetése, talajminták magas teljesítményű folyadékkromatográfiája (HPLC) és petróleumtermékek háromdimenziós fluoreszkálás vizsgálata. A Northwestern Egyetemen feltalálták a nagy sebességű lepárlási technikát a gyorsítószerekhez, amit az égéstermékben használnak. A New Haven-i Egyetemen az igazságügyi szerológia keretében a vércsoport-meghatározó antiszérumok értékelése, enzimvizsgálatok a gastric fluidok meghatározására, és egy preceptingáló teszt a denaturált vérfehérjéknek az emberi származás meghatározására. A John Jay College of Criminal Justice (New York Egyetem) intézményben a vércsepp-dinamika, a hajszál-meghatározás, az égésmaradvány- és robbanáselemzés, valamint az elektroforézis területein jeleskedtek.

Minúcializálódás (mikroszkopizálódás, miniatürizálódás)

Az előző két pontban foglaltakkal van összhangban, hogy a szélesebb értelemben vett bűnüldözés számára egyre nagyobb jelentőséggel bírnak a bűncselekményhez, illetve az elkövetőhöz kötődő nyomok és anyagmaradványok. Világtendencia – véleményünk szerint –, hogy miközben egyre fejlettebb a bűnfelderítési technika, ezzel ellentétes irányban mozog a bűnelkövetők által hagyott, ejtett nyomok, anyagmaradványok mennyisége és minősége. Vagyis a minél fejlettebb krimináltechnikával szemben egy egyre inkább kvalifikációt mutató bűnelkövetési módszertan is kialakult. A bűnüldözés szomorú ténye, hogy valóban, mint ahogyan az elnevezése is mutatja: „üldözés”. Ez szükségszerűen egy követő magatartást feltételez, így a bűnüldözés-tudomány képviselői mindig a bűnelkövetők mögött járnak. A krimináltechnikai módszerek sem előzik meg a bűnelkövetési módokat, kivéve a proaktív eszközök kis csoportját. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a bűnelkövetési módszertan ez idáig fejlettebb, gazdagabb volt, mint a bűnfelderítési.

Ebből adódóan a világ krimináltechnikai eszköztárának bővülésével, jelentős fejlődésével egyidejűleg, ellentétes tendenciaként a bűncselekményekkel kapcsolatos nyomok-anyagmaradványok csökkenését, szűkülését tapasztaljuk. Az igazságszolgáltatás (mint szélesebb körben értelmezett bűnüldözés) szemszögéből vizsgálva úgy is megfogalmazhatjuk, *Tremmel Flórián* szavaival, hogy „bizonyítékiség” van az eszközbőséggel szemben.⁶ A bizonyítékiségben felerősödnek a nem látható, miniatürizált nyomok és anyagmaradványok, amelyek jelentősége egy-egy ügy felderítésében, megítélésében perdöntő lehet. Ilyen nem látható, csak mikroszkóppal vagy ehhez hasonló „feltáró”, a külvilág számára értékelhetővé tevő eszközzel nyilvánosságra hozott, a büntetőeljárásba bekapcsolt, felkutatott, rögzített, majd

A George Washington Egyetemen a gázkromatográf mennyiségi használatát illetően a hővezető képesség észlelésre vonatkozóan és a vékony réteges immunpróba folyamatokban történtek jelentős fejlesztések. A Birmingham-i Alabama Állami Egyetem (oktatói és diák) tudósai az igazságügyi tudomány következő területein tudtak eredményeket felmutatni: gázkromatográf, tömegspektrométer, nyombizonyítás, kábítószer-elemzés, valamint a hajszálemzéses kokainhasználatban. A Berkeley Kaliforniai Állami Egyetem kutatói (Paul Kirk nyomán) ondóvizsgálatot, vérfolt-száritási eljárásokat, ujjnyomanalizist, üveganyagfajsúly-rekonstrukciót, kiemelt vérfolt-meghatározást (bloodstain drying processes), és önműködő festékanalizist végeztek. F. P. Smith – R. H. Liu – C. A. Lindquist: Research Experience and Future Criminalists. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 33, no. 4, 1988, pp. 1074–1080.

6 Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 207–224. o.

azonosított minúciáknak (apróságoknak) felértékelődött és még inkább felértékelődik a szerepük. (Példaként említjük csak meg a DNS-sejtmagot tartalmazó, helyszínen hagyott nyál- vagy verejtékcseppet.)

A múlt közeledése – a képek élesedése

Szoros összefüggés van az előző ponttal, mivel éppen a miniatűr nyomok⁷, anyagmaradványok alapján nézünk a múltba. Mivel szükségszerűen múltbéli eseményeket vizsgál a kriminalisztika, ezért a „távolba látás” képessége, a távoli képek „élesítése” állandó kíváncsi és követelmény. Ennek a követelménynek, úgy tűnik, egyre inkább, mondhatjuk, tendenciózusan megfelel a kriminalisztika módszertana, eszköztára. Mondhatjuk, hogy minél közelebbi a múltbéli kép, annál távolabbi lesz a nyom nélküli (tökéletes) elkövetés tettesi álma. A következő esettanulmányokkal és módszerekkel erre a jelenségre kívánunk rávilágítani.

1991-ben az osztrák–olasz Alpok egyik gleccserében, kellő hűtéssel konzerváltan és relatíve épségben megtalálták a felbukkanási helyéről elnevezett *Ötzi* maradványait, csontvázát⁸, ruházatát, használati tárgyait. Éppen a kriminalisztika módszertanában használt eszközökkel, ténykutatási szakértői módszerekkel vizsgálták meg az elmúlt húsz évben több alkalommal különböző expertológus csapatok. Mindannyiszor egyre többet tudtunk meg róla. Mindenekelőtt, hogy a negyvenöt-negyvenhat évesen meghalt férfi ötezer-háromszáz évig feküdt természetes sírjában, vadászó életmódot folytatott, 159 centiméterre nőtt, 40 kilós (epéköves, ízületes, jó fogazatú), testét gabonamagvakkal és szarvas-, illetve kecskehússal táplálta. És végül, hogy kriminális esetről beszélhetünk vele kapcsolatban is: az anyagmaradványok üzenete szerint megölték, hátulról lenyilazták. A második nagy vizsgálatnál megtalálták a „kiirthatatlan” (végzetes) nyílhegydarabkát a hátrészen, szilárdan és mélyen beékelődve a csontozatba.

⁷ Az is a képélesítéshez tartozik, hogy kísérletek folynak napjainkban az ujjnyomból a nyomképző személy termetére (magasságára) való becslésre. Nasir Ahemad – Ruma Purkait: Estimation of Stature from Hand Impression: A Nonconventional Approach. *Journal of Forensic Science*, vol. 56, no. 3, 2011, pp. 706–709. Speciális új technikákkal egyre inkább láthatóvá válnak a latens ujjnyomok is: Norimitsu Akiba – Naoki Saitoh – Kenro Kuroki – Naoaki Igarashi – Kenji Kurosawa: Visualizing Latent Fingerprints on Color-Printed Papers Using Ultraviolet Fluorescence. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 56, no. 3, 2011, pp. 754–759.

⁸ Egyre pontosabb a csontalapú kormeghatározás. Heather M. Garvin – Nicholas V. Passalacqua: Current Practices by Forensic Anthropologists in Adult Skeletal Age Estimation. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 57, no. 2, 2012, pp. 427–433.

Az ötezer-háromszáz évre visszatekintő okkutatás, kriminalisztikai kérdésekre való válaszadás után már kifejezetten közelinek tűnik az angol Hasfelmetsző Jack esete, aki 1883 és 1886 között minimum hat prostituáltat ölt meg. Az akkori felületes helyszíni szemlék és hiányos adatgyűjtések következtében tettest nem találtak. 2000 és 2002 között egy amerikai forenzikus laborvezető vizsgáldott munkatársai segítségével, és a két éves adatgyűjtése nyomán több adatot, bizonyítékot tudott begyűjteni, ami a XXI. századi technikák alkalmazásával személyazonosítást is lehetővé tett. Az állítólagos Hasfelmetsző által írt leveleket összegyűjtve megvizsgálta a rajtuk lévő bélyegek nyáltartalmát. Mindezt tette százhusz évvel az események után⁹. A „partizán” jellegű anyagmaradvány-töredékek még mindig mutattak, kínáltak mitokondriális azonosítási tartalmat. Hat esetben sikerült megállapítani, hogy egy akkor élt angol festőművész nyálának DNS-tartalmával megegyezők. A híres művész levelezését szintén megőrizte a művészettörténet, így volt összehasonlítható bélyegnyál bőven. Mindezek mellett a kutatás több indíciót tárt még fel, illetve csoportazonosítási eredményeket, köztük például a kétféle levelezés papírjainak vízjele is megegyezett, csakúgy, mint az írásjegyek.¹⁰ A húsz évvel ezelőtt elkövetett emberölések felderítési sikerei már nem is mennek ritkaságszámba sehol a világon. Számtalan példát lehetne sorolni bárhol¹¹, ehelyett inkább csak azt emeljük ki, hogy megnöttek a távlatok, egyre messzebb, egyre élesebben lát a kriminalisztika eszköztára.

Feltehető a kérdés: minek köszönhető a képeseledés, a múltba nézés képességének növekedése?

Álláspontunk szerint a tanulmány elején, az 1–11. pontok között felsorolt tendenciózus jelenségek okozzák, mindenekelőtt a krimináltechnikai eszközök szinte napról napra észlelhető hatékonyabbá válása. Olyan eszközöket, technikákat¹² fejlesztenek ki a természettudományi alaptudományok és maga

⁹ Hasonló korból származó ügyben szintén utólagos kriminalisztikai vizsgálatokról szól: David R. Foran – Beth E. Wills – Brianna M. Kiley – Carrie B. Jackson – John H. Trestrail: *The Conviction of Dr. Crippen: New Forensic Findings in a Century-Old Murder*. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 56, no. 1, 2011, pp. 233–240.

¹⁰ Lásd minderről: Patricia Cornwell: *Portrait of a Killer. Jack the Ripper case closed*. Berkley Books, New York, 2002

¹¹ 2013. július végén jelentette be Franciaországban a rendőrség, hogy több mint húsz évvel két kislány elrablása és megölése után – DNS-minták alapján – azonosították és elfogták a tettest, a 37 éves G.-t.

¹² Csak néhány példa a korszerű (múltba látó) eszközökből és módszerekből: pásztázó elektronmikroszkóp, kromatográf TLC (kábitószerek, színezőanyagok, tinták stb.) GC (véralkohol, ásványolaj-ipari termékek maradványai), HPLC (kábitószerek, színezőanyagok stb.) GC-MS (kábitószerek), spektrofotometria, azon belül FTIR, Raman, UV-VIS (mikro)spektrofotometria, izotóparány-mérő tömegspektrométer (kábitószér), fluoreszcens kapilláris elektroforézis (DNS, lövedéktorkolatsebesség-mérő).

a kriminalisztika, hogy egyre precízebb, pontosabb kép alakul ki¹³, egyre távolabb nézve is. Minden irányban jobban látunk. Az ég, (az űr) a föld és víz egyre inkább átláthatóvá, egyre inkább ismertté válik. Az eget, az űrt teleszkóppal, műholdakkal, repülőgépekkel, helikopterekkel vizsgáljuk, a földet légi képekkel, (műholdakkal)¹⁴, illetve talajradarral, magnetométerrel¹⁵, a vizet búvárokkal és vízszondákkal. Ezekkel és ezekhez hasonló eszközökkel egyre változatosabb és finomabb formáival gyűjti össze, kutatja fel a kriminalista a releváns adatokat, tárgyakat, mikro- és szubmikro- (nano-) anyagmaradványokat, nyomokat.

Noha hirdetjük a krimináltechnika elsődlegességét és intenzív fejlődését, a múltba látást, az emlékképek élesztését két, nemrégem kifejlesztett és használt krimináltaktikai módszer is segíti. Első helyen a kihallgatások körében kidolgozott kognitív interjú emeljük ki. Ezzel kapcsolatban elmondjuk, hogy számtalan pszichológiai kutatás mutatott rá az emberi mentális képzelet, az emlékképmegőrzés gyengeségeire, és az ezekből adódó bűnügyi kihallgatások torzulásaira. A gyengeségek szinte kikényszerítették a tudományból,

13 A helyszíni szemlék pontos adatainak rögzítésére alkalmas legújabb lézertechnológiai (metrikus) készülék kicsi és könnyen hordozható. Egy állványra helyezik és egy megfelelő programmal dolgozó laptopkal kötik össze. A szkennelbe egy digitális kamerát építenek, amely a jelenet képét a laptopra rögzíti. Majd a szakember rögzíti a laptopra a képet és megkezdí a szkennelést. A szkennelben az erősen fókuszáló és lüktető lézersugarat két tükör segítségével a kiválasztott területre irányítják. Meghatározott időközönként a pontok távolságát az ehhez tartozó szoftverrel bemérik. Ezek a mérések rögtön a laptopon meg is jelennek. Hogy nagyobb területet lássunk át, a szkennert forgatni és dönteni kell, illetve a terepen különböző helyeken kell figyelőműszert felállítani. Az ezzel a technológiával elérhető pontosság meggyőző. A rendszer másodpercenként ezer pontot rögzít. Hat millimétertől ötven méterig megbízható, miközben képes egy mm alatti felbontásra is és a százötven méteren túli felvételek is a valóságot tükrözik. Egy másik szoftverrel a rendelkezésre álló adatokat két- vagy háromdimenziós képekbe lehet áttenni.

14 A képésítés, a távolságok űrbéli legyőzésének egyik kriminalisztikai példája az O. J. Simpson-ügyben beszerzett orosz műholdfelvétel, amely az 1994-es Los-Angeles-i emberölési ügyben mutatta a terhelt gépjárművének főtűját a sértett háza előtt a bűncselekmény feltételezett idején.

15 A talajradar rövid elektromágneses impulzust küld a talajba, és ha ott egy tárgy található, jellegzetes visszaverődést ad, a műszer pedig érzékeli és egy monitoron jeleníti meg, amelyen látható az impulzusok keltette mintázat. [Létezik már az úgynevezett lidar (Light Detection and Ranging; fényérzékelés és távmérés) technika is, amely lézertényimpulzusokat bocsát ki egy célterületre, és az onnan visszaverődő impulzusok beérkezési idejét méri.] A magnetométert a talaj felszínétől meghatározott távolságra tartják, ezáltal rögzítik a vastartalmú talaj mágneses eltéréseit. Ha a talaj egy adott pontján például eltemetett holttest fekszik, ott kevesebb vasrészecske fordul elő, mint a környezetében. A talajellenállás-mérőnél két szondával a talajba hatol a használó, majd közöttük elektromos áramot enged át, így mérve az ellenállást. A nedves talajban ez alacsonyabb, mint a száraz, kőves részben, tekintettel arra, hogy a víz kiváló áramvezető. A sírok felkutatásában hasznos, a sír körüli talaj ellenállása ugyanis kisebb, mivel ott több a nedvesség. Ez lehet azonban éppen az ellenkezője is, vagyis túl magas, ha a sírt kővekkel töltötték meg a tettesek, vagy ha a testet valamilyen szorosan záró anyagba, például műanyag zsákokba rejtették.

hogyan az eddigieknél hatékonyabb kihallgatási módszert dolgozzon ki. Ami meg is történt, és – az emlékezés hatékonyságát elősegítő kognitív technikák használata miatt – kognitív interjúknak nevezték el, ennek ez idáig nem született magyar, ettől eltérő megnevezésű fordítása, jelzőhasználata.¹⁶

A 1990-es évek elejére kialakult a hét szakasz¹⁷ magába foglaló interjú ma is eredményesen használt felépítése, mégpedig a zárt kérdések minimumra szorításával, a nyitott kérdések preferenciájával, a hosszabb elbeszélések lehetőségével, a szünetek beiktatásával és az emlékezést elősegítő speciális technikák¹⁸ alkalmazásával.

A kognitív interjúzás technika kifejlesztésének az volt a célja, hogy mennyiségileg és minőségileg javítsa a sértettekétől, tanúktól és a terheltektől származó információkat az érzékelt (elkövetett) bűncselekményekről, ami az ellenőrző kutatók szerint sikerült is.¹⁹ Megítélésünk szerint halványabb a múltba nézés képessége és eredménye a másik új krimináltaktikai eszköznél, az amerikai eredetű²⁰, ma már világszerte elterjedt²¹ bűnelkövetői profilalko-

16 Az alapszöveg kidolgozója két amerikai kognitív pszichológus, Ronald Fisher és Edward Geiselman volt. Ők adták a nevet is monográfiájukban, amelyben részletesen taglalták a metódust és a gyakorlati tapasztalataikat. Ronald P. Fisher – Edward R. Geiselman: *Memory-enhancing Techniques for Investigative Interviewing. The Cognitive Interview*. Charles C. Thomas Publisher, Springfield, 1992

17 Antoni T. Centofanti – John Reece: *The cognitive interview and its effect on misleading postevent information*. Royal Melbourne Institute of Technology University, Victoria, 2006, p. 671.

18 Ezek az emlékeztetserkentő technikák a következők: 1. Számoljon be mindenről. 2. A kontextus újra felépítése az emlékezés folyamán. 3. Az események változatos sorrendben történő felidézése. 4. A perspektívaváltás technikája.

19 Két egymástól független ellenőrző kutatást végeztek a módszer hatékonyságának mérésére. Az egyik vizsgálat az amerikai Metro-Dade (Miami) rendőrkapitányságon zajlott 1989-ben, a másik az Egyesült Királyságban több rendőrkapitányság nyomozóinak bevonásával 1991-ben. Az amerikai tanulmány szerint a tapasztalt nyomozók a kognitív interjú képzés után negyvenhét százalékkal több információt szereztek meg egy normál interjú alatt, mint a képzés előtt. A brit tanulmány szerint pedig a kihallgatók ötvenöt százalékkal több információt szereztek, mint a képzés előtt. Ronald P. Fisher – Edward R. Geiselman: i. m. 5–6. o.

20 James Brussel és David Canter mellett Brent Turvey az egyik legtöbbet idézett szerző. Brent E. Turvey (ed.): *Criminal profiling. An introduction to behavioral evidence analysis*. Fourth edition. Elsevier, Amsterdam, 2012

21 Hazánkban is széles körű irodalma van már, csak néhányat említünk példaként: Bendszák Katalin – Benke Miklós: *Profilalkotás mint nyomozási módszer*. Rendészeti Szemle, 1994/5., 21–37. o.; Boros János: *A bűnözői profilalkotástól a tanúkihallgatásig: törekvések a mai kriminálpszichológiában*. Magyar Pszichológiai Szemle, 2003/2.; Fülöp Gyula: *Bűnözői profilalkotás a hazai bűnüldözésben*. Belügyi Szemle, 1997/12., 5–11. o.; Kemény Gábor: *A profilalkotás adaptálásáról*. Belügyi Szemle, 1999/3., 3–20. o.; Kiss Anna: *Profilalkotás mint új kriminalisztikai módszer?* In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminalisztikai és kriminalisztikai tanulmányok, XXXII. OKRI*, Budapest, 1995, 217–232. o.; Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: *A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata*. Belügyi Szemle, 2004/6., 51–65. o.

tásnál (*profiling*), ám folyamatos fejlesztése miatt érdemes néhány szóban rámutatni a „képelesítő” hatására. Itt ugyanis éppen arról van szó, hogy a képalkotó „látni véli” a múltat, maga előtt látja a tettest (annak portréját), mégpedig a – főleg erőszakos²² sorozatcselekmények helyszínein hagyott nyomokból, jelekből, adatokból. Egy személyiség „ujjlenyomat” („kézjegy” netán „aláírás-signature”) minden elkövetés. Általános tapasztalatain túlmenően abból olvassa ki és (induktív és/vagy deduktív módszerrel) alkotja meg az elkövető fizikai tulajdonságait, jellemrajzát, pszichés állapotát, motívumait, személyi körülményeit, társas kapcsolatait, iskolai végzettségét, esetleges bűnügyi előéletét, viselkedési szokásait (például öltözködését, káros szenvedélyeit) az erre képzett szakember. Múltba látásával úgy „élesíti” a képet, hogy szűkíti a számba jöhető személycsoportokat. Különösen hasznos a képalkotása egy holtponos nyomozásnál. Előrelendítő hatása lehet „látomásának”, hiszen – ahogy mondani szokták a rutinos kriminalisták – már benne van az aktában a tettes, csak elsiklottak felette, vagy olyan új orientáló támpontokat ad, amelyek elősegítik az irányváltást, egy új verzió felállítását. A verziók felállításán túlmenően a megrajzolt kép segíthet a későbbi konkrét tettesi elfogásnál, házkutatásoknál, kihallgatásoknál, bizonyítási kísérletek és egyéb nyomozási cselekmények végrehajtása során is.

Anélkül, hogy további részletezést tennénk, még megjelöljük a profilalkotás leggyakoribb irányzatait, az élesítési módusokat. Diagnosztikai értékelés (*diagnostic evaluation*), bűnügyi nyomozati elemzés (*criminal investigative analysis*), nyomozati pszichológia (*investigative psychology*), viselkedéses bizonyítékelemzés, deduktív-induktív profilalkotás (*behavioral evidence analysis, deductive-inductive profiling*), kriminális működés profilozása (*crime action profiling*), földrajzi profilalkotás (*geographic profiling*), klinikai deduktív irányzat (*clinical deductive profiling*).²³

Expertizálódás (szakértősödés)

A krimináltechnika szédületes tempójú fejlődése mögött az „éleslátással” felszínre hozott nyomok és anyagmaradványok vizsgálata áll, márpedig ezt már

²² A nemi bűncselekményekkel kapcsolatban e körben megjelent alapmonográfia: Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: *Sexual homicide: patterns and motives*. Lexington Books, New York, 1988.

²³ Az irányzatok további részletezését lásd: Lehoczki Ágnes: *Irányzatok a bűnügyiprofil-alkotásban*. Belügyi Szemle, 2011/6., 62–81. o.

laikus, egyszerű nyomozói képességekkel és tudással nem lehet szakszerűen elvégezni. Specialistára van szükség, hogy a „néma tanúk” megszólaljanak, hogy laboratóriumi körülmények között mindent elmondjanak. Egyre szaporodnak az olyan ügyek, amelyeknél elengedhetetlen a minőségi szaktudás, például a tárgyi bizonyítékok felkutatásához és különösen a „vallatásukhoz”.²⁴ Tendenciózan egyre több eset van, amelynél mindenképpen ott kell lennie, részt kell vennie valamilyen szakértőnek, „expertnek” (*expert witness*). A helyszíni szemlék sokasága sem folytatható le a jelenlétük nélkül. Napjainkban már szinte „mobil laboratóriumok” vannak a legfejlettebb államokban a helyszíni szemléken. Ezeket a mély fizikai, biológiai, kémiai (ballisztikai, genetikai-daktiloszkópiái) ismeretekre épülő minilaborokat már csak speciálisan arra kiképzett személyek, szakértők kezelhetik és hozhatnak velük megbízható eredményeket.

Ugyanakkor azt is láthatjuk napjaink bűnüldözésében, hogy nem csak az „első csapásos” szemlék ügyek (élet, testi épség elleni, nemi bűncselekmények, betörések, közlekedési és munkahelyi balesetek stb.) kívánják meg a szakértői bekapcsolódást. Az úgynevezett fehérgalléros, gazdasági vagy kibercselekmények is könyv-, pénzügyi, bank-, deviza-, írás-, kiberszakértőként kiáltanak, már nem elégségesek az általános nyomozói kriminálmetodikai ismeretek. Fogynak azok az egyszerű ügyek (főleg a verbálisan elkövetettek maradnak), amelyekben nincs szükség valamilyen különleges szakértelmet igénylő kérdés megválaszolására.

Lassan elfognak azok a hagyományos krimináltaktikai cselekmények is, ahol nem hív a gyakorlat segítségül valamilyen szakértőt. Már a bizonyítási kísérleteknél (ház-, gépjármű-, kamion-) kutatásoknál, lefoglalásoknál is sokszor ott vannak (és ott kell lenniük). Gondoljunk csak a fegyvert, robbanószert kereső eseményekre, vagy a számítógéppel (hardverrel, szoftverrel, nyomtatóval, szkennelrel, másolóval, faxszal) kapcsolatos elkövetésekre. Mindkét csoportnál minőségi specializációra van szükség pusztán a (digitális) nyomok, anyag-

²⁴ Katona Géza megfogalmazásában: „A tudományos tanácskozások megerősítették azokat a nézeteket, amelyek szerint a kriminalisztikai szakértés a büntetőeljárásbeli felderítés és bizonyítás szerves része, egyben híd a tudományok és a bűnüldözés között.” Illetve, hogy 2010-ben a magyar büntügyi technikusok „83 000 büntügyi szemlén mintegy 510 000 nyomot rögzítettek”. Katona Géza: A kriminalisztikai szakértés új szakasza a huszonegyedik század kezdeti éveiben. *Büntügyi Szemle*, 2011/6., 18. o.

²⁵ Steinke szerint is fontos kérdéssről van szó, hiszen: „Az igazságügyi szakértői gyakorlat egyik legfontosabb kérdése a büntügyi technikai szakvélemény bizonyító értéke, mert a jogalkalmazónak tudnia kell, hogy milyen valószínűséggel helyesek a szakértő megállapításai, egyáltalán mennyit ér a szakvélemény.” Wolfgang Steinke: A büntügyi technikai szakvélemények bizonyító értéke. In: Katona Géza (szerk.): *A kriminalisztika aktuális kérdései*. BM Kiadó, Budapest, 2001., 94. o.

maradványok szakszerű felismerése, rögzítése, elszállítása körében, nem is beszélve a további vizsgálatokról, beltartalmuk, jellemzőik megismeréséről.

Valószínűségi szint-emelkedések

Összhangban az eddig felsorolt tendenciákkal, nem meglepő, ha azt állítjuk, hogy a minőségi specializálódás, a mikro-, nanoméretű szemlélődés és egyre fejlődő eszközigényű vizsgálat, amelynek egyre erősebb élessége azt az eredményt hozza a sokasodó és egyre szélesebb spektrumot felölelő szakértői vélemények körében, hogy a megállapítások, konklúziók is tendenciózan magasabb minőség irányába haladnak. Úgy is fogalmazhatunk, hogy folyamatos közeledés van az „1”²⁶, azaz a bizonyosság irányába már egy-egy szakértői vélemény kapcsán is, nem csak a bizonyítékok összessége tükrében.²⁵ Ahogyan napról napra élesebben és mélyebben lát, ismer meg a tudományos eszköztár, annál inkább elképzelhető a valószínűségi arány növekedése is.²⁶ A modern kriminalisztika kezdetén, a XX. század elején például nem volt biztos az anyagmaradvány vér eredete. Miután bizonyossá vált a kémiai-biológiai módszerek által, utána jött annak kategorizálása, hogy kié a vér, a vércsoportok alapján. Napjainkban pedig, az egyre bővülő alfaktorok tudása alapján már az a kérdés, hogy kié bizonyosan („1-es” értékkel) a vér. A paradigmaváltásként jelentkezett DNS-azonosítás esetében is folyamatosan nő a megismerés (tudás) valószínűségi szintje, ahogyan finomodik, cizellálódik a szakmabeli tudás, a vizsgálati módszer technikája, a végrehajtási eszközparkja és segédanyagai. Azt is tényként állíthatjuk, hogy egyre kisebb mintamennyiségre van szükség egyre magasabb szintű megismeréshez. Tendenciájában lehet számítani talán még arra is a jövőben, hogy a *mikor keletkezett?* kérdésére is pontos választ kapunk, amikor egy anyagmaradványt vizsgálunk a DNS tükrén keresztül. Hasonló folyamat zajlik napjainkban a digitális adatok körében, amelyek mögött a tettes azonosítása még

²⁶ Egyébként bizonyításelméleti aspektusban meglehetősen termékeny, figyelemre méltó analógia bontható ki általában a büntetőügyben a közvetett bizonyítékokkal történő bizonyítás mint „makrobizonyítás” és a kriminalisztikai szakértői vizsgálat során az egyező és az eltérő sajátosságok összehasonlításánál megmutatózó valószínűség-szorozódás mint „mikrobizonyítás” között. Utóbbi körben az egyes sajátosságok (ismérvek) önmagukban csak egy-egy indíciumként (mikroindíciumként) foghatók fel, amelyekből azonban olyan „azonosítási komplexum” alakulhat ki, amely szerkezetét és jellegét tekintve nem más, mint a közvetett bizonyítékok útján is elérhető bizonyosság, azaz a szóban forgó makro- vagy mikroindíciumok véletlen egybeesésének teljes lehetetlensége. Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 231. o.

számtalan buktatót rejt magában, a krimináltechnikai módszerek fejlesztésével párhuzamosan azonban itt is valószínűség-növekedést érzékelünk.²⁷

A DNS-minták bűnügyi elemzésében már bizonyítottan elfogadott Bayes-analízis segítséget nyújthat a szakvélemények valószínűségi szintjének értékelésében is.²⁸ Ha a még most is megjelenő módszertani hibákra a kutatók felhívják a figyelmet és azokat az alkalmazók elkerülik, jó eséllyel számolhatunk a további értéknövekedésre.²⁹ A bayesi megközelítés egyébként a kriminalisztikán túlmutató előnyökkel szolgálhat a büntetőeljárásban, a büntetés-végrehajtásban, a kriminológiai előrejelzésekben, a polgári perbeli bizonyításban és a bűnmegelőzés szélsőséges esetében, a terrorelhárításban is.

Csapatmunka-dominancia

A sokarcú, szerteágazó és egyre kiterjedtebb szervezett bűnözéssel még az egyes bűncselekmények szintjén sem veheti fel a versenyt egy-egy kriminalista. Miután elengedhetetlenül szükséges a csapat, éppen ezért nincs is igazán (vagy alig akad) egyéni siker már napjainkban. A team, amely eredményeket produkálhat, olyannyira csapat, hogy az már nem állhat meg – nemhogy az épületen belül, hanem – az országhatárnál sem. Számtalan esetben – ahogyan a *Nemzetköziesedés* című részben rámutatunk, nemzetközi csapatmunkára³⁰, összefogásra van szükség.

27 Eoghan Casey: *Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet*. Academic Press, New York, 2000

28 Orbán József: A kriminalisztikai kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. *Belügyi Szemle*, 2012/10., 38–55. o.

29 Itt jegyezzük meg, hogy az egységes (e tekintetben egységessülő) Európában harmonizáció folyik a szakértői vélemények területén is. E folyamat érvényesítésére már a kilencvenes évek közepén létrehozták a Bűnügyi Tudományos Intézetek Európai Hálózatát (ENFSI) és ennek keretében valamennyi krimináltechnikai vizsgálati területen (például DNS, lőfegyver, nyom, elemi szálak stb.) munkacsoportok alakultak. Az ENFSI által létrehozott munkacsoportok (ezek sorában a nyom munkacsoport; Marks Working Group) neves német, angol, holland és skandináv kriminalisták közreműködésével már évek óta tevékenykednek a büntetőügyekben készített szakértői vélemények harmonizációjáért. A harmonizáció érdemi feltétele olyan minőségbiztosítási rendszer és akkreditációs fórum megszervezése, amely szavatolja, hogy a krimináltechnikai, (bűnügyi tudományos) vizsgálatok hiteles módszerekkel, megfelelően képzett személyi állománnyal, ellenőrzött minőségi színvonalon folynak. Ennek érdekében kidolgozták a minőségbiztosítási rendszer kritériumait, és rendszeresen végeztek (például Daubert-kritériumok) tesztekkel, tudományos alaposággal előállított vizsgálati anyagokkal, mintákkal készített próbákkal (vakpróbákat is beleértve) ellenőrzik a tagországok laboratóriumaiban folyó vizsgálatok megbízhatóságát, hatékonyságát.

30 Joint Investigation Teams, JIT. Erről és az összefogásról részletesen lásd Nagy Judit: *Közös nyomozócsoportok az Európai Unió tagállamai közötti bűnügyi együttműködésben*. PhD-értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2010.

A kriminalisztikai alapelvek körében ismerjük „a minden kriminalista annyit ér, amennyi adata van” princípiumot. Ennek szellemében azt mondhatjuk napjaink tendenciájaként, hogy egy magányos, szóló kriminalista igen szűk és egyszerű ügycsoportban lehet csak sikeres. A kellő súllyal bíró, különösen szervezett jellegű, többszereplős ügyben folytatott „mononyomozás” azonban nem bír átütő erővel. Oly sok adat van már a világ minden pontján, oly sok forrásból meríthet a kriminalista, hogy ezt egymagában nem tudja áttekinteni, megszerezni. Szüksége van segítőkre, társakra. Az egyes ügyekhez kapcsolódó sokféle verzióból eredő még több feladat sem engedi meg, hogy egy ember elvégezze és átlássa. Ahogyan a szervezett bűnelkövetésben, úgy a szervezett bűnüldözésben is munkamegosztásra van szükség, és ez is jellemzi a XXI. század bűnüldözését. Azt is megkockáztatjuk, hogy visszavonhatatlanul.

Az előző pontban utaltunk arra, hogy alig van már szakértői szaktudást nem igénylő ügy, tehát javarészt már eleve többszereplős a felderítés. Ám már az ügyek kezdetén a helyszíni szemlék során sem képzelhető el egyszemélyes akció.³¹ Napjainkban már külön szemlélő csoport van, és mellette előleges kihallgatásokat, adatgyűjtéseket végző, továbbá elemző alegységek dolgoznak. Amilyen szélessé vált és válik a krimináltaktika, -technika, -metodika spektruma, olyan szélessé válik a végrehajtói állomány is.

Nézetünk szerint nemcsak a kriminalisztikai adatgyűjtés sikere érdekében van napjainkban szükség a rivalizálás, féltékenység, bürokratizmus nélküli együttműködésre, az együtt dolgozásra és gondolkodásra, hanem azért is, mert együtt, csapatban könnyebb a védelem, a – *Veszélyhelyzetek szerepe* részben kiemelt – kriminalista elleni támadás kivédése, az élet, testi épség elleni veszélyhelyzetek csökkentése. A magányos harcos (*crime-fighter*) mindig védtelenebb, kiszolgáltatottabb, mint a csapatjátékos. És ez alkalmanként, különösen a szervezett bűnözés elleni harcban és a kiszámíthatatlan egyének körében fontos, szó szerint életmentő szempont lehet.

Komputerizálódás (számítógépesítés)

A számítógép megjelenése és térhódítása kétirányú. Egyrésztől megjelent és fokozottan megjelenik a bűnelkövetések körében mint elkövetési eszköz, il-

³¹ Alkalmanként a bűnelkövetők fehér porokat küldözgetnek célszemélyeknek, áruháznak, üzleteknek, ami akár halálos vírust is tartalmazhat. Az ilyen „bioterrorista” cselekedetekkel szemben „biokriminalisztikát” kell folytatni, vagyis a kriminalistának már az első pillanatban szakértőt kell igénybe vennie a szer szemléjére, vizsgálatára.

letve mint az elkövetés tárgya.³² Számítógépekkel követnek el valóban „háttartalan” csalásokat, terrorcselekményeket, személyiséglopásokat, illetve számítógépeket (programokat, chipeket) „térítenek el” eredeti parancsaiktól, rendeltetésüktől. Továbbá a számítógép vált a fejlett országokban és válik az egész világon az egyetlen íróeszközzé, miután – az írógép után – az író kéz is a múlt század muzeális jellegzetességévé válik. E század jellemzője a nyomtatott és az elektronikus írás.

Másrésről a számítógép bűnüldözés-tudományi és felderítési eszköz. Eszköz az alapkutatásokban és eszköz a krimináltechnikai módszerek alkalmazásában is (például AFIS, nyom- és anyagmaradványok azonosítása, személyazonosítás, hangazonosítás, a kézírás-azonosításban [Forensiches Identifizierungssystem Handschriften; FISH] stb.). A komputer egyúttal adattároló, -rendszerező és -elemző is, miután óriási kiterjedésű adathalmaz jön létre mind a hazai, mind a nemzetközi bűnüldözés terén.³³ Ezekből a minőségi, a releváns adat az értékes, vagyis a számítógépben lévő adatot elemezni, szűrni, összefüggéseiben kell használhatóvá tenni (raszterezni). Itt is megjelenik egy paradoxon: a nagy általános (generális) adathalmaz mögött az egyedi (speciális) esetekben gyakran (minőségi) adatínség van.

Egyúttal itt is tendenciózan folyik a nemzetköziesedés, a globalizált bűnüldözés, amelynek keretében folyamatosan kapcsolják össze az egyes nemzetek adatállományát. Ezt folyamatosan bővítik és intenzifikálják. Ennek konkrét megvalósulását láthatjuk például az Interpol, Europol³⁴, Eurojust, Eurodac és Schengen keretében. A legutóbbihoz tartozik a nyomozást segítő úgynevezett Schengeni Információs Rendszerrel (SIS I–II.), amely lehetővé teszi a keresett személyekkel, tárgyakkal (például gépjárművekkel) kapcsolatos adatok gyors cseréjét.

Az adatoknak összehasonlíthatóknak kell lenniük, ami a legsúlyosabb probléma az eltérő jog-, statisztika- és informatikaalapú nemzetek között. Tekintve az egymástól nagymértékben eltérő nemzeti büntetőjogi rendszereket, a közeljövőben nem várható átfogó egységesítés (homogenizáció), ugyanakkor az egyes bűncselekmények (tényállásaik) kapcsán – különösen, ami a szervezett bűnözést illeti –, már most is tapasztalható és a jövőben nagy va-

32 Nagy Zoltán: Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum, Budapest, 2009

33 Magyar részleteket közül erről: Bozó Csaba – Déri Attila: A számítástechnikai alkalmazások térhódítása a büntügyi technikában. Belügyi Szemle, 2011/4., 98–128. o.

34 Az Europolnak külön kiberbűnözés elleni központja is van: European Cybercrime Centre, EC3.

lószerűséggel még erősödni fog a törekvés egy legalább európai szintű egységesítésre.

A komputerizálódás tette és teszi lehetővé – az Egyesült Államokból kiinduló – értékes, úgynevezett bűnözési térképek (*crime-mapping*) készítését is, amelyet GIS (*Geological Information System; Geographisches Informationssysteme*) néven ismerhettünk meg.³⁵ Ez különböző adatbankokból származó információkat dolgoz fel és kapcsol össze egymással. Az eredmény egy optikai képes ábrázolás arról, mikor, hol és milyen típusú bűnözés lépett fel. Lehetővé teszi a *hot spotok*, a forróhelyek, vagyis a magas koncentrációjú bűnözéssel bíró kis területi egységek azonosítását, az egyes megjelenési formák modellezését, valamint a hatásait. A rendszer előnye, hogy nem utólag, „üldöző” módon, hanem szinte egy időben olvasható a bűnözési helyzetkép. Ennek alapján mind represszív, mind preventív intézkedések tehetők.

A bűnözési térképezés jövőbeni súlypontja a teljesen komputerizált, szinte önműködően lefuttatható adatelemzés és az erre épülő automatikus előrejelzés a várható fejleményekre. A hot spot megfigyelt változásából például levezethető, hol és milyen valószínűséggel számíthatunk új forróhely felbukkanására. Állíthatjuk, hogy minél nagyobb teljesítményűek lesznek a számítógépek, annál hatékonyabban vethetők be ezen a területen is.

Kiberfelderítés („digitkommandó”) előretörése

Az előző alponthan kiemelt számítógéppel van összefüggésben a kibernetika kiemelése. Nem lehet nem észrevenni a 2000-es évekbeli felerősödését. Ahogyan a kibercselekmények³⁶ szaporodtak és szaporodnak, úgy szaporodtak és kell szaporodniuk a kibernetikai módszereknek is.³⁷

A kiberezés (a kibertér virtuális) alapja az internet, amely egy 1983-as intézkedésnek köszönheti a létét. Abban az évben ugyanis az addig szigorúan őrzött és kizárólag hadászati célra használt kommunikációs rendszert leválasztották és így jött létre az internet, ám akkoriban még csak szakértelemmel

35 Marc-Arno Hartwig: Geographische Informationssysteme (GIS). Kriminalistik, 5/2001., S. 435.

36 Robert Moore: Cybercrime. Investigating high-technology computer crime. Elsevier, Amsterdam, 2010; George Higgins: Cybercrime: An Introduction to an Emerging Phenomenon. McGraw-Hill, Boston, 2010

37 Valóságos kibernetika folyik. Lásd erről: Nagy Zoltán András: A kibernetika új dimenziói – a veszélyeztetett új állambiztonság. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói – változások és hatások” c. tudományos konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII., Pécs, 2012, 221–233. o.

használható fájlcserelésre és kommunikációra adott lehetőséget. A világháló (World Wide Web) 1991-ben adták a felhasználók széles körének kezébe, és a bűnelkövetők elég gyorsan felismerték a benne rejlő lehetőségeket. Ez a felismerés ma is tart, és folyamatosan bővül. A világ 2013-as összlakosságának hét százalékát kitevő használói körében a leggyakoribb visszaélések: tiltott pornográf felvételek készítése, tárolása, továbbítása, pedofília, zaklatás (*cyberbullying*), „üldözés” (*stalking*), személyazonosság ellopása, bankkártya-, telefonkártya-visszaélés, fémcsíkkódlopás, csalás, pénzmosás, hamisított áruk és kábítószerek eladása, szerzői és szomszédos jogok megsértése, magánszemélyek, vállalatok, állami intézmények (például infrastrukturális) rendszere elleni (malware-es vagy túlterheléses) támadások, adathalászat (*phishing*), (informatikai) terrorizmus.³⁸

Külön forenzikus mező jött létre az ilyen (transznacionális)³⁹ jellegű bűncselekmények felderítésére⁴⁰ és az minden valószínűség szerint további, tendenciózus fejlődés előtt áll. Ez pedig konkrétan a bűnügyi informatika (*forensic computing, computer forensics*⁴¹, *digital forensics, cyber forensics*).

Bármelyik kifejezést nézzük, ugyanarról a célról és feladatról szólnak: a számítástechnikai eszközök, rendszerek, (vezeték nélküli) hálózatok körében elkövetett bűncselekmények felderítésének elősegítése az ehhez szükséges digitális adatok felkutatásával, rögzítésével, vizsgálatával, értékelésével.

A nézetünk szerint a (korábbi hagyományos, első generációsokon túlnövő) második generációs bizonyítékok körébe tartozó digitális adatok elmúlt két évtizedes megjelenéséből és felértékelődéséből indul ki a tendencia. Ma már külön digitegységeket (digitkommandó) találhatunk a legfejlettebb (leggazdagabb) államok felderítői között⁴², akik kellő, speciális szakértelemmel bírnak az ilyen jellegű bűncselekmények úgynevezett elektronikus helyszíni szemléjéhez, a bűnjel-megőrzési lánchoz (*chain of custody*), az online házkutatáshoz, felderítéshez. Nem lehet azonban pusztán a külön egységekre (*unit*) bízni az

38 Szabó Imre: Az informatikai terrorizmus veszélyei. *Belügyi Szemle*, 2011/2., 5–20. o.; Mezey Nándor Lajos: Kiberterrorizmus: valós veszély? *Belügyi Szemle*, 2011/2., 21–48. o.

39 ENSZ-szintű problémáról van szó. Lásd erről Stefano Betti: *United Nations Chronicle. International Review of Penal Law*, nos. 3–4, 2011, pp. 587–594. Továbbá bizonyító adat erre: 2013. február 7-én közzétették az Európai Unió átfogó kiberbiztonsági stratégiáját. Nem sokkal ez után ezt Magyarország is megtette nemzeti szinten.

40 John R. Vacca: *Computer Forensics: Computer Crime Scene Investigation*. Charles River Media, Hingham, 2002

41 Warren G. Kruse – Jay G. Heiser: *Computer Forensics: Incident Response Essentials*. Addison-Wesley, New York, 2002

42 Például az FBI speciális részlege: *Computer Intrusions Squad*.

ez irányú bűntüldözést, hiszen ma már egyre több „szokásos”, köznapi ismeretlen tetteses bűnügyben keletkeznek ilyen adatok. Gondoljunk csak a mobiltelefonok, (cellapozíciók, sms⁴³, mms), házi számítógépek, bennük az e-mailes levelezések (Skype-üzenetek, Facebook-lájkolások⁴⁴) netbookok, laptopok, táblagépek adataira, amelyek relevánsak lehetnek a detektálás során.

A digitális (állandó [*persistent*] és változó [*volatile*]) adatok burjánzása, mennyiségi nagy halmaza nem feltétlenül záloga a sikeres digitnyomozásnak sem. Ugyanis számtalan akadály nehezíti a kriminalista dolgát. Nem kimerítő jelleggel felsorolunk néhányat:

- a) mind az elkövetési hely, mind az elkövető, a konkrét számítógép-használó személye nehezen azonosítható, a hálózat jellege folytán anonimitásba burkolóznak;
- b) ha pedig sikerül azonosítani a jelszót, azonosítót, lehet, hogy álcázott, más-tól megszerzettek ezek;
- c) a világ minden pontjáról (ezeket még váltogatva is) bűncselekményt lehet elkövetni, és még az is előfordulhat, hogy a cselekmény a kiinduló helyen nem is kriminális;
- d) a kibertéri adatok csak virtuálisan léteznek, a szó fizikai értelmében nyomot, anyagmaradványt nem találhat a kriminalista az adatok között bányászva (miközben lehetséges a kiegészítő eszközökön, a hardver dobozán, vezetékeken, monitoron, klaviatúrán, egéren, kamerán, mikrofonon, hangszórón, lemezeken, pendrive-on stb.);
- e) alattomosan rejtve maradhatnak sokáig (vagy örökre) a tettek és következményeik, mivel a kvalifikált elkövetés és a sértetti kör átlagos vagy az alatti tudása, ismeretszintje, alkalmanként üzleti érdeke, például a bankoknál, nem teszi lehetővé a kellő idejű felismerést, illetve egyáltalán a feltárást.

A nehézségek áthidalására, az akadályok leküzdésére (például az adatok ki- és visszanyerésére) folyamatosan és tendenciózusan készülnek a világban a technikai, taktikai, metodikai, kriminálpolitikai⁴⁵ ajánlások (monográfiák, tan-

43 Kriminálisztika-történeti kutatásokból tudjuk, hogy egészen a XX. század elejéig álcás, saját szókészletű, rövidítésekkel is tarkított külön „tolvajnyelve” volt az alvilágnak, a bűnelkövetőknek. Nos, úgy tűnik „a ma tolvajnyelve SMS-ekben olvasható”.

44 Önmagában a „lájkolásos-tetszikes” adatokból következtethetnek a kriminalisták a felhasználó nemére, etnikai hovatartozására, szexuális irányultságára, politikai beállítottságára, intelligenciájára, nyelvtudására, vallásosságára, utazásaira, esetleges jövedelmeire. (A Facebook-üzenetekből, írásokból pedig szinte megtudható a magát kiadó, feltáró személyről.)

45 Például Európában az Európai Unió Tanácsa 2008. november 27-én fogadta el az internetes bűnözés elleni küzdelemről szóló stratégiát, e szerint a következő öt évben olyan operatív intézkedések végre

könyvek, jegyzetek, tanulmányok)⁴⁶ a digitális adatokkal kapcsolatos bűncselekmények speciális helyszíni szemléjéhez, nyílt vagy titkos módszerű, eszközű felderítéséhez. Itt ugyanis széles tere van a *Titkos eszközök és módszerek felértékelődése* alcím alatt részletezett titkos módszereknek, hiszen éppen az egyik hatékony eszköz a használó tudta nélküli „operatív”, egyúttal virtuális beavatkozás, titkos adatbányászat, memóriamásolás.

Titkos eszközök és módszerek felértékelődése

Figyelemmel a világ bűnözésében az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásokra, gondolunk itt elsősorban a (kábitószér-, fegyver-, prostitúció-, műkincs- és emberkereskedelmi, uzsora-, szerencsejáték-, védelmpénz-szedési, terrorista⁴⁷ ügyekben tanúsított) szervezetszere⁴⁸, a globalizáció erőteljes növekedésére⁴⁹, bizton állíthatjuk, hogy a hagyományos, nyílt nyomozási módszerek nem elegendők az eredményes bűnüldözés megvalósításához. Konspirált, széles körű munkamegosztással, jelentős emberi és anyagi (szindikátusi) erőforrásokkal dolgozó hálózatok (személyek) ellen csak titkos felderítési módszerekkel, kiterjedt spektrumú humán és technikai eszközökkel lehet hatékonyan fellépni. Ezt felismerték napjaink kriminalistái is, és szinte minden (fejlett, modern) állam bűnüldözési apparátusa él ezzel a lehetőséggel. Sőt a nagy horderejű, fajsúlyú ügyekben a eredményes felderítések mögött markánsan titkosszolgálati erők, (informátor, bizalmi személy, titkos munkatárs, rezidens, az „F” objektum kezelője, a felderítő szervvel titkosan együttműködő más személy, kihelyezett munkatárs), eszközök (fedőokirat, mutató-

hajtását tervezik, mint az internetes folyamatok megfigyelése, az elektronikus házkutatás lefolytatása, illetve közös nyomozó csoportok működtetése. Konkrét intézkedésként irányozták elő a kölcsönös együttműködés és információcsere továbbfejlesztését. A stratégia lehetséges eszközként említi a határon átnyúló online kutatásokat, amennyiben az adott tagállam jogi szabályozása azt lehetővé teszi. Mohácsi Barbara: Az online-házkutatás alkotmányosságának kérdése. In: A globalizáció kihívásai – kriminálpolitikai válaszok. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010, 201–210. o. [Kriminológiai Közlemények 68.]

46 Laczi Beáta: A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények nyomozásának és a nyomozás felügyeletének speciális kérdései. Magyar Jog, 2001/12., 726. o.; Mohácsi Barbara: i. m.

47 Korinek László: A terrorizmus. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2003, 169–181. o.

48 Köhalmi, László: Die organisierte Kriminalität in Ungarn. In: Gál István László – Hornyák Szabolcs (szerk.): Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére. PTE ÁJK, 2006, 165–182. o.

49 Irk Ferenc: Globalizáció, bűnözés, bűnözéskezelés. In: Gellér Balázs (szerk.): Békés Imre ünnepi kötet. ELTE ÁJK, Budapest, 2000, 213–229. o.

penz, titkos együttműködési megállapodás, technikai adatgyűjtő eszközök, lehallgatások, hang-, képrögzítések, speciális akciógépjármű, módszerek (puhatolás, leplezett megtekintés és leplezett meghallgatás, megfigyelés, környezetanulmány, csapda, mintavásárlás, információvásárlás, operáció, játszma, akció, ürügy, legenda, dezinformálás, fedett nyomozó, bizalmi vásárlás, álvásárlás, ellenőrzött szállítás, bünszervezetbe történő beépülés) rejtőznek.

A tendenciózus jelenség csak erősödött a 2001. szeptember 11-i amerikai terrorista merényletek óta⁵⁰, mivel több tengerentúli és európai államban lazítottak a korábbi alkalmazási szabályokon és lehetőségeken. A titkos erők és főleg eszközök még szélesebb sávban mozoghatnak, fejthetik ki adatgyűjtő tevékenységüket az egyes bűncselekmények felderítésében és megelőzésében. Ez utóbbi területén is tendenciózusnak tűnik, hogy hatalmas energiát fordítanak a kriminalisták az egyes bűncselekmények (főleg terrorista támadások) megelőzésére, megszakítására.

A titkos nyomozási lehetőségek alkalmazásának az is előnye lehet, hogy segíthet már a büntetőeljárás előtti időszakban is az adatgyűjtésben, utána pedig a büntetőeljárás alatt is. Eközben körözött személyek elfogásában is támogatást adhat, és kimozdíthatja a holtponos nyomozásokat, releváns (átjutó erejű, nehezen cáfolható) adatokat szolgáltatva új verziók felállításához is. Továbbá eredményes lehet még a tárgyaláson „elbukott” ügyek feltámasztására, újrayomozására és újratárgyalására is. Végző soron a korábban felelősségre vonás alól kicsusszanó elkövető felelősségre vonására.⁵¹

Az előzőekben már részletezett digitális és ebben az alponban tárgyalt titkos eszközök tendenciájukban – az eredményes felderítéssel párhuzamosan – még egy jelenséget produkálnak. Nevezetesen a „követhetőséget”. Vagyis hogy az éppen a bűncselekményektől védendő polgár folyamatosan „megfigyelés” alatt van⁵², virtuális és valóságos látókörben mozog. Ezerféle helyen veszik fel a köztéri, beltéri kamerák, mobiltelefonja állandóan adja a jeleket a pontos hol-

⁵⁰ William E. Dyson: *Terrorism: An Investigator's Handbook*. Anderson Publishing Co., Cincinnati, 2001

⁵¹ Két ügyet is kiemelünk példaként e körben a magyar gyakorlatból. Az első R. A. pécsi rendőrtiszt ügye, akit emberölés vádjá alól először jogerősen felmentett a bíróság a 2000-es években, majd több évvel később titkoszolgálati eszközök (helyiség- és telefonlehallgatások) nyomán az új eljárásban jogerősen határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélte a bíróság. Hasonló (2003-as) felmentési előzmények és későbbi (2006-os) titkos adatgyűjtések (helyiség- és telefonlehallgatás) következményeként született meg a (2009-es) jogerős szabadságvesztés-büntetés egy baranyai vállalkozó, H. R. által az üzlettársa sérelmére elkövetett (2001-es) emberölés ügyében is. Lásd utóbbiról Murai András: A Pflif Csaba sérelmére elkövetett emberölés. *Belügyi Szemle*, 2010/10., 95–119. o.

⁵² Korinek László megfogalmazása szerint: „Kezd kialakulni egy (ugyanesak a szorongásra visszavezethető) folyamat, a megóvottság egyúttal megfigyeltséget is jelent”. Korinek László: *Tendenciák*. *Belügyi Szemle*, 2003/1., 57. o.

létéről, csakúgy mint a kocsiában lévő GPS vagy jeladó készülék. Számítógépe (megcsapolható) e-mail üzenetei közvetítik a gondolatait, internetes vásárláskor a bankkártya- és személyes adatait. A ruházatát és a testét a reptéren átvilágíthatják, és sorolhatnánk még tovább azokat, amik folyamatosan láthatóvá és felügyeltté (ellenőrzötté) teszik a digitálisdszjungel-világban élő egyént.

Nemzetköziesedés (internacionalizálódás)

A XXI. században már nincs kétség afelől, hogy a bűnelkövetések régen átnyúltak az országhatárokon⁵³, de még a kontinenseken is. Globalizált a bűnözés is (pénzmosás⁵⁴, szerencsejáték, kábítószerüzlet, embercsempészás, nukleáris anyagok illegális kereskedelme, prostitúció stb.) mint a profitszerzés egyik módja, miért lenne másként, mint a gazdaság egészében. Ezzel szemben a bűnüldözésnek is globalizálnak kell lennie, ha sikert kíván elérni. Szükség van tehát az államok (kontinensek, nemzetközösségek) közötti együttműködésre. Ismét egy „mögöttes, üldöző” cselekvési kikényszerítettségről van szó. Előbb volt a bűnözés határátlépése, mint a bűnüldözése. Minden ország elemi érdeke a fokozottabb nemzetközi együttműködés mind a bűnüldözésben, mind a bűnüldözés-tudományban. Az előbbi adatáramoltatást, kölcsönös informálást jelent, utóbbi a komplex felderítési-vizsgálati eljárások, metódusok egységes standardjainak kidolgozását. Ez csak az államok széles körére kiterjedő kooperációval valósítható meg, erre vonatkozóan határozott a trend.⁵⁵ Gondoljunk itt a nap nap után bővülő nemzetközi szintű intézmények felállítására, működtetésére, a tagállamok összefogására (Interpol⁵⁶,

53 Ugyanerről ír Korinek László is. Korinek László: Újabb tendenciák. Belügyi Szemle, 2013/1., 19–24. o.
54 Gál István László: A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban. Belügyi Szemle, 2013/1., 26–56. o.

55 Lásd erről részletesebben Hegyaljai Máttyás: Nebek – új távlatok a nemzetközi bűnüldözésben. Belügyi Szemle, 2000/9., 113–121. o.; Bűnüldöző szervek a nemzetközi együttműködésben. In: Gál István László – Köhalmi László: Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2005, 56–164. o.

56 Az Interpol a rendőri együttműködés egész világot behálózó szerve, alapvető feladata, hogy megteremtse és elősegítse a rendőri szervek közötti minél szélesebb körű együttműködést, valamint a köztörvényes bűncselekmények megelőzése és üldözése. Fő funkciója, hogy államok bűnüldöző szervei számára adatokat elemezzen, megkereséseket továbbítson, adatbázisokat (Automated Search Facility; ASF) működtessen, különböző jelentéseket készítsen.

Europol⁵⁷, OLAF⁵⁸, Eurojust, Cefpol, Európai Menekültügyi Támogató Hivatal [*European Asylum Support Office; EASO*], Európai Nemek Közötti Egyenlőség [*European Institute for Gender Equality; EIGE*], Európai Unió Alapjogi Ügynöksége [*European Union Agency for Fundamental Rights; FRA*], Frontex).

Mind az alap kutatások, mind az alkalmazotti technikák kipróbálásában, mind az egyes mintagyűjtemények (fegyver-, lőszer-, cipőtalp-, autógumi-, gépkocsifesték- és -lakk-, kézírás-, gépirás-, hang-, dialektus-, DNS-gyűjtemény) összekapcsolása folyamatban van, ezek nemzetközi egységben való koordinálása reális cél Európán belül és kívül is. Tendenciózusan élénkülnek az egyes szakterületek nemzetközi egyesülései is.

Veszélyhelyzetek szaporodása

A kriminalisták élete sosem volt veszélytelen, hiszen ahol a bűnelkövetők más embert megölnek, bántalmaznak, ott mindig megvolt a veszélye, hogy a felderítést végző, a menekülésben és rejtőzködésben érdekelt bűnelkövető ellenében dolgozó, harcoló is sebet kap, esetleg az életével is fizet. Napjainkra – meglátásunk szerint – ez a veszélyhelyzet élesedett, a kriminalisták tendenciózusan fokozottabb veszélynek vannak kitéve, mint korábban (valaha) voltak.

Érvként hozzuk fel egyrészt, hogy a szervezett bűnözés megerősödésével és elterjedésével olyan kapitális erők, vagyonok jöttek létre, amelyek sa-

⁵⁷ Az Europol elsősorban a tiltott kábítószer-kereskedelem, a nukleáris és radioaktív anyagok tiltott kereskedelme, az embercsempészet, az emberkereskedelem és a gépjárműekkel kapcsolatos bűncselekmények megelőzésével és lektüzdésével foglalkozik, továbbá az élet, testi épség, a személyi szabadság és a vagyon ellen irányuló bűncselekményekkel is, ha azokat terrorista cselekmények keretében követik el. Lásd erről részletesen: Holé Katalin: Europol és jogállam. Biztonságunk ára. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008; Hegyaljai Máttyás: Klubtagok lettünk – Europol. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Tanulmányok Erdős Emil professzor tiszteletére. PTE ÁJK, Pécs, 2002, 200–216. o.

⁵⁸ A EK 1988-ban alapított csalás elleni egysége (UCLAF). A szervezet feladata lett egyebek között, hogy ellenőrizze a pénzügyi támogatások felhasználását. (Ezen belül is kiemelt feladatot kapott a bűnös szabálytalanságok felderítése.) Az Európai Unió egyik legfontosabb feladata a közösségi pénzügyi érdekek védelme. Ennek a kiemelt problémakörnek a felügyeletét látja el az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF). Az OLAF széles hatásköre magában foglalja a pénzügyi érdekeket sértő csalási és korrupciós cselekményeket, a pénzügyi érdekeket sértő más jogellenes cselekmények, a közösség rendelkezéseinek bármilyen megsértése elleni fellépést, valamint az ezek elleni fellépések koncepcióinak kidolgozását. Lásd erről részletesen Farkas Ákos (szerk.): Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió büntügyi együttműködési rendszerében. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005.

ját érdekeik érvényesítése céljából nem riadnak vissza a (nem korrumpálható) kriminalisták elleni támadásoktól sem. Másrészt a terrorista cselekedetek sem kímélik a bűnüldözőket⁵⁹, náluk sincs olyan szembenálló érték, amely visszatartaná őket az ellenállástól, illetve a felderítők elleni esetleges támadástól. Támadásaik veszélyességét mutatja, hogy már robbantásokat is végrehajtottak rendőri-nyomozói szolgálati helyek-épületek ellen szerte a világban.

Harmadrészt szaporodni látszanak a sorozatjellegű, nem feltétlenül tiszta agyi és mentális állapotban lévő egyének rendfenntartókat, kriminalistákat sem kímélő fegyveres vérengzései.⁶⁰

Negyedrészről a jogállamok körében észlelhető olyan jelenség is, hogy az emberi jogokkal körülbástyázott társadalmi egyének csökkent a tűrőképessége a rendfenntartók, a bűnüldözők irányába. Tevékenységük annyira zaklató számukra, hogy nem riadnak vissza felháborodásukban a tetlegességtől, a bántalmazástól, alkalmanként az élet kioltásától sem.⁶¹

Ötödrészről álláspontunk szerint egyre több úgynevezett „veszélyes” helyszínnel találkozhatnak a kriminalisták, mivel egyre több a robbantásos, (merényletes), kalóztámadásos, tűzgyújtásos, természeti katasztrófához is köthető (élő), az ember életére, testi épségére veszélyes helyszín.⁶²

Mіндеzen okok alapján szinte minden államban különleges bevetési, elhárítási-elfogási egységeket (kommandókat) állítottak fel a bűnüldözési, rendőrségi szervezeteken belül.

59 Ilyenről szól Gilles tanulmánya is Németországból: „Emlékeztetni akarok továbbá olyan esetekre, amelyekben különösen ügyvédek, akik az újságírók vagy egyház képviselői mellett gyakran az egyetlen taktikai potenciált jelentik, még mindig üldözéseknél és fenyegetéseknél vannak kitéve. Essék szó végül arról a legrosszabbról, ami mind a mai napig még mindig előfordul, vagyis a bírák, ügyvédek, államügyészek vagy igazságügy-miniszterek megsarolásáról, elrablásáról, sőt meggyilkolásáról. Peter Gilles: Időszervi igazságszolgáltatási problémák és igazságszolgáltatási reformok Németországban – transznacionális összefüggésben. Magyar Jog, 2001/10., 610. o.

60 A 2011-es norvég (Anders Breivik) lövöldözés idején a rendőrök szintén célpontok voltak. Ennek hatására egyébként az Európai Bizottság felállította az európai radikalizálódás-tudatossági hálózatot, amelynek célja, hogy a jövőben támogassa a tagállamoknak az erőszakos radikalizálódás és a terrorista tevékenységek céljából történő toborzás megelőzésére irányuló erőfeszítéseit.

61 2012-ben Magyarországon egy közlekedési ellenőrzés során egy osztrák állampolgár Hummer terepjárárával szándékosan halálra gázolta az intézkedő rendőrt, majd a járórtársra késekkel támadt.

62 2013. július végén Miami-ban ejtett tűzokat egy fegyveres férfi, majd kiszaladva az épületből, minden mozgó emberre, köztük a rendőrökre is tüzelt. A hat emberéletet követelő tűzharcban a beavatkozó egység (SWAT) lelőtte a bűnelkövetőt. ; 2013. első fél évében, január 1. és június 30. között világszerte 138 kalóztámadást regisztráltak.

Privatizálódás (magánosítás)

A tendenciák végére maradt a „kakukktojás” jellegű privatizálódás, amely nem szorosan a kriminalistákról, hanem azok segítőiről szól. Kiindulópont az a tény, hogy korunk államai, még a legfejlettebbek sem tudják garantálni az állami, rendőrségi védelmet a polgáraiknak. Nincs elég erejük, apparátusuk, tőkájük mindehhez. E nyomatékos érv mellett a már jelzett minőségi specializálódás is szerepet játszik abban, hogy egy-egy szűk bűnüldözés-tudományi területen megjelentek a magánszektor mint a biztonsági partnerség képviselői – és a számuk csak növekszik. Ezek közé sorolható az elsősorban proaktív, bűnmegelőzést szolgáló (járőrözés, fegyveres szolgálat, videokamerás) rendszerek széles körű telepítése, de alkalmanként (reaktív) felderítést is elősegítő (magánnyomozó) biztonsági cégek megjelenése szinte az egész világon, valamint az egyes szakterületek privát specialistái.⁶³ Utóbbiak ügyfélmegbízások alapján járnak el a birtokukban lévő technikai eszközökkel és specializálódtak, kvalifikált tudásukkal. A felsorolt összes „mező”-n megtalálhatjuk őket.

A felkészült szakemberek által előállított „biztonság”, illetve vélemény piacgazdasági körülmények között (szolgáltatási) áruként (*product*) jelenik meg. Alkalmanként, és ez erősödni látszik, nagy marketingcsaták folynak piaci szegmensekért.⁶⁴ Minden államnak magának kell meghatároznia, mekkora teret ad az egyébként alapvetően állami feladatú bűnüldözésben a magánszektornak. Ám világosan látható, hogy szinte minden fejlett állam felismerte, szükség van segítségre a növekvő és egyre szervezettebb bűnözés ellen. Az állampolgárok megvédése mindenki számára közügy, és erre az állami apparátusok nem tudnak optimálisan reagálni. Tehát a magánszektor képviselői mintegy az állami akarat „meghosszabbított karjaként” megjelennek a mindennapi életben. És egyre inkább megjelennek. Ahogyan a közterületek rendjének fenntartásában is szerepet játszanak, úgy feltűnnek a bűnüldözés-tudomány egyes kérdéseinek kutatásában, de leginkább alkalmazásában. Legfőképpen a védelem (terhelt, védő) él azzal a sok helyen törvényileg szabályozott lehetőséggel, hogy saját költségére úgynevezett „felkért” vagy „védszakértőt” alkalmazzon, aki adott ügyben bűnüldözés-tudományi ismeretei alapján válaszol releváns kérdésekre. Ezzel mintegy „konkurenciájává” válik az állami szakembereknek, ez azonban egészséges versenyhelyezetet teremt. A

⁶³ Lásd erről a témáról még Jaap de Waard: *The Private Security Industry in International Perspective*. European Journal on Criminal Policy and Research, no. 7, 1999, pp. 143–174.

⁶⁴ Lásd erről részletesebben Fenyvesi Csaba: *Rendőrség és marketing*. Carobcomp Kft., Pécs, 1994.

több szempontúság csak segítheti a gyors és eredményes bűnüldözést, végső soron pedig a helyes igazságszolgáltatást. Ez pedig minden kriminalista érdeke is.

Sommázat

A felsorolt tendenciák nem kimerítő jellegűek, de mindenképpen alapvető irányvonalakat tartalmaznak századunkban. Közöttük is számtalan összekapcsolódás fedezhető fel. Mindenekelőtt, hogy javarészüket a kiindulópontot jelentő technikai előretörésen alapszik, miközben kölcsönhatásban is vannak. Hiszen maga a számítógép az egyik olyan vívmány, amely lehetőséget ad a technikai primátusra, a minőségi specializációra, az élesebb múltlátásra, az expertizáció, a digitális adatgyűjtés magasabb szintre emelésében, a nyílt és titkos eszközök, a kiberyomozás és a nemzetközi együttműködés fejlesztésében, és erőteljesen megjelenik a magánszektor munkájában is.

Az összekapcsolódás, a szoros kölcsönhatás mellett az is érzékelhető, hogy irányuk, a haladásuk fókusza ugyanaz: a bűnmegelőző és -felderítő eszközök mennyiségi és főleg minőségi növelésével egy biztonságosabb világ megteremtése. Ezt a törekvést csak támogatni lehet.